

UCZENIE SIĘ OSÓB DOROSŁYCH W MYŚL TEORII JACK'A MEZIROWA

LEARNING ADULTS ACCORDING TO THE THEORY BY JACK MEZIROWA

Angelika Felska

Uniwersytet Szczeciński

Wydział Humanistyczny

Instytut Pedagogiki

ul. Ogińskiego 16/17

71-431 Szczecin

e-mail: angelika.iwaszkiewicz@wp.pl

Abstract: The aim of this article is to show the learning of adults in the context of the theory of Jack Mezirow. This American author proposed a theory of transformative learning as the only one which is competent to an adult man. It is based primarily on the change of the way an adult assigns the meanings by their individual experience.

Keywords: theory, learning, andragogy, Jack Mezirow.

Wprowadzenie

W perspektywie dynamicznie zachodzących przemian cywilizacyjnych oraz współczesnej sytuacji społeczno – politycznej w Polsce, andragodzy zadają sobie pytanie o to, jak przebiega proces uczenia się człowieka dorosłego, a także co można uczynić aby wspomagać w tym procesie dorosłych Polaków. *Hic et nunc* w Polskiej rzeczywistości oświatowej/edukacyjnej zachodzą liczne przemiany, przykładem może być likwidacja gimnazjów czy opracowywana przez Polski Rząd nowelizacja ustawy o szkolnictwie wyższym. Takie działania skutkować będą także zmianami w systemie edukacji formalnej, pozaformalnej i nieformalnej osób dorosłych. W mojej ocenie jest to odpowiedni moment, aby rozważyć w jaki sposób można lepiej wspierać dorosłych uczniów. Biorąc pod uwagę fakt całożyciowego/ustawicznego uczenia się, człowiek stale i nieprzerwanie uczestniczy w procesie uczenia się. Według badań zrealizowanych przez GUS [5] w 2011 roku, 40% ludności polskiej (ok. 23 000) w wieku 25-64 uczestniczy w jakiegokolwiek formie kształcenia (formalnego [8], nieformalnego [12]). Zakładać jednak należy, iż duży odsetek z pozostałych 60% Polaków uczy się poprzez samorozwój czy samowychowanie.

W poniższym szkicu chciałabym zaprezentować uczenie się osób dorosłych w myśl teorii uczenia się transformatywnego Jacka Mezirowa, którą uważam za istotną z uwagi na współcześnie wszechobecne uczenie się człowieka.

Dorosłość – cóż to takiego?

Andragogika jako dyscyplina naukowa zajmuje się szeroko pojętym uczeniem się osób dorosłych stawia

wiele pytań. Jednym z kluczowych pytań andragogicznych jest „pytanie o dorosłość” [1]. Czym zatem jest owa „dorosłość”? W świecie nauki funkcjonują co najmniej cztery ujęcia tego terminu. Jako pierwsze należy wyróżnić podejście biologiczne, w myśl którego dorosłość to taki moment w życiu człowieka, w którym osiąga on zdolność rozrodczą. Z kolei w ujęciu prawnym o dorosłości można mówić wówczas, gdy człowiek osiąga pełnoletniość (w polskim systemie prawnym jest to 18 rok życia). W kontekście społecznym dorosłość jest takim stanem, gdy człowiek podejmuje role społeczne, które są przypisywane dorosłości tj. mąż, żona, rodzic, pracownik itp. Ostatnim wymienionym tu kontekstem postrzegania dorosłości jest podejście psychologiczne, które należy uznać za najistotniejsze ze względu na proces uczenia się człowieka dorosłego. W psychologii dorosłość jest utożsamiana z umiejętnością kierowania samym sobą oraz nabyciem odpowiedzialności za postępowania własne, a także osób, za które ponosimy odpowiedzialność (np. własne dzieci). W. Szewczuk pisał „dorosły człowiek jest sam odpowiedzialny za siebie, jest sam podmiotem działalności produkcyjnej, sam decyduje o swym planie życiowym, sam musi się parać z trudnościami jego realizacji, sam odpowiada wobec społeczeństwa za swoją działalność” [13].

Zatem „dorosłość” jest pojęciem interdyscyplinarnym, a opisujący je badacze ukazują je najczęściej w kontekście reprezentowanej dyscypliny (np. socjologii, psychologii, nauk społecznych czy biologicznych). A jak pisze M. Malewski, „interdyscyplinarność zawsze stwarza badaczom trudności, ponieważ wymaga od nich ciągłego wykraczania poza posiadane kompetencje” [7]. W celu pełniejszego zobrazowania kategorii dorosłości posłużę się opracowanym przez M. Malewskiego czterema aspektami kategorii „dorosłość” (tabela 1).

Tabela 1. Cztery aspekty kategorii „dorosłości” [7].

		Skala epistemologiczna	
		Realizm	Konstruktywizm
Dorosłość	Opisowe	<p><i>Jacy są ludzie dorośli?</i> Dorosłość jako zbiór cech: A – psychicznych B – społecznych</p>	<p><i>Jakimi ludźmi dorośli mogą być?</i> Dorosłość jako wzór społeczno-kulturowy</p>
	Normatywne	<p><i>Jakimi ludźmi dorośli chcą być?</i> Dorosłość jako autorytet osobowy</p>	<p><i>Jakimi ludźmi dorośli powinni być?</i> Dorosłość jako ideał rozwojowy</p>

Dorosłość rozumiana w myśl pierwszego aspektu to konglomerat stałych oraz uniwersalnych cech przypisywanych ludziom dorosłym. Drugi aspekt charakteryzuje dorosłość jako stan społeczny. Trzeci wymiar odnosi się do dorosłości jako autorytetu osobowego i opisywane jest następująco „pozytywnie wartościowane i pożądane stadium rozwoju osobowego i społecznego jednostki, jakościowo odmienne od poprzedzającej ją stadium przeddorosłości (niedorosłości). Jest ona przedmiotem aspiracji rozwojowych ludzi, a jednocześnie społecznie usankcjonowaną normą biograficzną. Empirycznym przejawem jej istnienia są autorytety osobowe” [7]. Ostatnim aspektem „dorosłości” wg M. Malewskiego jest postrzeganie jej w charakterze ideału rozwojowego.

Konkludując zatem można powiedzieć, że dorosłość jest bez wątpienia etapem w rozwoju życia ludzkiego, a jej niedookreśloność wprowadza chaos w świecie andragogiki, gdyż odmienne postrzeganie dorosłości skutkuje heterogenicznym rozumieniem edukacji osób dorosłych. A zatem można przyjąć, że dorosłość jest procesem do osiągnięcia, którego dochodzi się od dzieciństwa w toku rozwoju osobowego. Olga Czerniawska już w latach 90. XX wieku pisała, że „człowiek dorosły wobec współczesności musi postrzegać siebie jako byt niedokończony, stający się w trakcie życia i zdolny do stawiania się w swoich rolach społecznych. Musi umieć planować swoją przyszłość, być gotowym do podejmowania trudu szukania nowych perspektyw, nowych wyjść z sytuacji trudnych, zagrażających mu. Uczenie się przez całe życie to uczenie się siebie, świata i innych ludzi. Uczyć się aby być jest dewizą aktualną dla człowieka żyjącego współcześnie i tego, który będzie tworzył czasy przyszłe” [1].

Człowiek dorosły jako uczeń

Cytując Franciszka Urbańczyka można przyjąć, że dorosłym uczniem jest „osoba, która podlega oddziaływaniu oświatowemu” [15]. Jednak dyskusyjne może być to co Autor miał na myśli używając sformułowania „oddziaływanie oświatowe”. Przyjąć można, iż uwzględnił on wszelkie zinstytucjonalizowane formy oświaty

oferowane wówczas osobom dorosłym. Współcześnie oferta ta ma znacznie szersze spektrum, a osoba dorosła ma możliwość dokonania wyboru z pośród tej palety. Podjęcie decyzji i możliwość dokonania wyboru jednej z wielu form oświaty jest przywilejem osób dorosłych oraz ich domeną. Lucjan Turowski pisze, że „uczeń dorosły zatem sam wybierze takie kierunki działań i takie problemy, sam wchodzi w takie sytuacje życiowe (społeczne, zawodowe, kulturowe), w których tworzy określone wartości materialne i duchowe i eksteriorizuje swoje osobowe możliwości” [14].

Należy podkreślić pewne cechy, które wyróżniają ucznia dorosłego od uczniów we wcześniejszych fazach rozwoju. Przede wszystkim jego rozwój intelektualny, fizyczny oraz psychiczny jest na wyższym poziomie. Kolejną dominantą będą bez wątpienia nabyte znacznie bogatsze doświadczenia życiowe (przynajmniej tak należy założyć), czego efektem jest inna percepcja otaczającej go rzeczywistości, pełniejsza świadomość istoty kształcenia, a także odpowiedzialność (bynajmniej potencjalna) za swoje postępowanie i uczestnictwo w procesie edukacji.

Współczesny dorosły uczeń zdaje sobie sprawę z bardzo istotnej rzeczy, a mianowicie, iż jest on zobligowany do całożyciowego uczenia się. „Wziąwszy zatem pod uwagę zwiększony poziom możliwości rozwojowych ludzi dorosłych należy poszukiwać optymalnych rozwiązań w obszarze wspierania wszelkich działań człowieka dorosłego na polu wykorzystywania owych potencjałów w kontekście samokształcenia, samowychowania i edukacji permanentnej” [6]. Słowem można przyjąć, że każdy człowiek dorosły jest uczniem, gdyż taką rolę przypisały mu zmiany wprowadzone przez epokę ponowoczesną.

Dokonując próby typologii dorosłych uczniów można wyszczególnić:

1. Uczniów szkolnych – osoby dorosłe, które podejmują systematyczną naukę w placówkach oświaty formalnej;
2. Uczniów pozaszkolnych – osoby dorosłe, które uczestniczą w kształceniu nieformalnym bądź pozaformalnym;
3. Osoby dorosłe podejmujące wysiłek samokształcenia bądź samowychowania.

Podsumowując warto dodać, że najczęściej uczniami dorosłymi są osoby wykonujące pracę zawodową. Praca zawodowa bywa także inicjatorem podjęcia inicjatywy uczenia się, gdyż albo obliuguje do uzupełniania posiadanej dotychczas wiedzy bądź wymaga pozyskania nowych informacji czy umiejętności. A jak pisze przywoływany już Lucjan Tuross, „uczeń dorosły charakteryzuje się właśnie tym, że nieustannie uczy się coraz to nowych ról społecznych i repertuaru tych zachowań, które mu umożliwiają optymalne lub przynajmniej minimalne funkcjonowanie w tych rolach zgodnie z jego możliwościami psychofizycznymi, przekonaniaми, pozycją zawodową i sumieniem” [14].

Uczenie się osób dorosłych

Peter Jarvis pisał, „gdyby nie było uczenia się, nie byłoby życia” [4]. Zatem czym jest tak naprawdę ta ważna kategoria?

Kurt Illeris podkreśla, że słowa uczenie się używa się w wielu kontekstach. Według tego Autora należy wyszczególnić cztery główne znaczenia tego terminu [3]:

1. „Słowo uczenie się może odnosić się do rezultatów jednostkowych procesów uczenia się. W tym przypadku oznacza ono to, czego się uczymy.

2. Słowo uczenie się może odnosić się do jednostkowych procesów psychicznych, które mogą prowadzić do tych zmian czy rezultatów, o których mówi się w znaczeniu 1. Procesy te mogą być nazywane procesami uczenia się. Są one przedmiotem zainteresowań.

3. Zarówno uczenie się, jak i procesy uczenia się mogą dotyczyć procesów interakcji pomiędzy jednostką a jej materialnym i społecznym środowiskiem, które bezpośrednio lub pośrednio warunkują wstępnie wewnętrzne procesy uczenia się, o których mówi się w znaczeniu 2. (a opisanych do zmian opisanych w znaczeniu 1.).

4. Wreszcie, zarówno uczenie się, jak i procesy uczenia się - nie tylko w języku potocznym, ale również w formalnych i fachowych opracowaniach – używane są mniej więcej identycznie ze słowem nauczanie, które może być interpretowane jako skutek wewnętrznej reakcji zachodzącej pomiędzy tym, co jest nauczane a tym, czego jednostka uczy się”.

Zapewne owa wielokontekstowość warunkuje trudność definicyjną terminu uczenie się. Jednak po dokonaniu analizy

Warto także pamiętać, iż uczenie się jest procesem zindywidualizowanym. Andragodzy (Urbańczyk, Matulka, Dubas, Pólturzycki, Tuross, Czerniawska i in.) podkreślają, iż osoby dorosłe uczestniczące w formach kształcenia uczą się w odmienny sposób. Dlatego też proces uczenia się jest pojęciem złożonym, a szczególnie w odniesieniu do osób dorosłych. Aby dogłębniej zrozumieć pojęcie uczenia się warto odczytać podejście Kurta Illerisa, który przedstawia trzy wymiary uczenia się. Autor wyjaśnia, że „całe uczenie się jest, jeśli można tak powiedzieć, rozpięte między trzema biegunami i może być postrzegane oraz analizowane z trzech różnych perspektyw” [3].

Pierwszym wymiarem określa Illeris całość uczenia się w odniesieniu go do treści teoretycznych i/lub praktycznych, a nabywanie tychże treści jest kognitywne. Wymiarem drugim zostało zdefiniowane uczenie się, jako proces emocjonalny (psychodynamiczny). Ostatni – trzeci – wymiar przedstawia uczenie się jako proces społeczny, który ma miejsce podczas interakcji jednostka – otoczenie [3].

A zatem podsumowując podejście Kurta Illerisa można przytoczyć jego słowa, gdzie Autor pisze, iż „uczenie się obejmuje jednocześnie wymiar kognitywny, emocjonalny i psychodynamiczny, a także społeczny, tak w węższym, jak i szerszym znaczeniu” [3]. Słowem uczenie się dorosłego człowieka zależne jest od różnych uwarunkowań i nie jest ono związane jedynie z edukacją zinstytucjonalizowaną. Już Jan Amos Komeński dokonał podziału życia ludzkiego na siedem etapów (od narodzin aż po śmierć), które nazwał siedmioma szkołami. A zatem człowiek uczy się przez całe swoje życie bądź mówiąc inaczej całe życie ludzkie jest szkołą.

Takie podejście do uczenia się pokazuje, że rozumieć je należy nie tylko jako podejmowanie aktywności edukacyjnej w jednej z przeznaczonych do tego form, ale także jako uczenie się nieformalne. J. Field (wg [8]) pisze, iż „większość uczenia się dorosłych dokonuje się nieformalnie. Przebiega ono poprzez interakcje z osobami kochanymi, z naszymi przyjaciółmi, sąsiadami i kolegami z pracy. Ma miejsce poprzez członkostwo w stowarzyszeniach i różnego rodzaju organizacjach, w których jednostki i grupy realizują swoje zainteresowania” [2].

Podsumowanie

Mieczysław Malewski pisał, że „teoria Mezirowa to alternatywny sposób myślenia o uczeniu się osób dorosłych” [8]. Do analizy tej teorii skłoniło mnie to, że – jak pisze Marcin Muszyński i Monika Wrona – można ją określić mianem współczesnej oraz fakt, że „obejmuje ona swoim zasięgiem całość doświadczeń w biegu życia człowieka” [10].

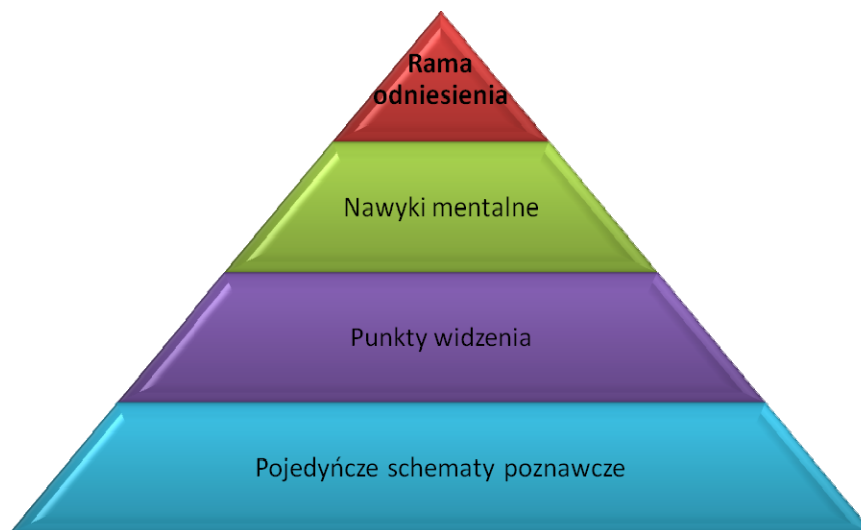
Mezirow jest przekonany, że proces uczenia się człowieka dorosłego jest odmienny od uczenia się dzieci. Pierwsza grupa uczy się w sposób transformatywny, druga zaś w formatywny. Można powiedzieć, że uczenie się transformatywne jest jakby kolejnym stadium uczenia się formatywnego. Do uczenia się transformatywnego są zdolni jedynie ludzie dorośli, gdyż „pomijając oczywisty fakt różnic ilościowych w zakresie posiadanego doświadczenia, wiąże się (ono) przede wszystkim z cechującą dorosłych krytyczną samorefleksją oraz ich umiejętnością do podejmowania dialogu prowadzącego do ujawniania sprzeczności w pojęciach i sądach. Samorefleksja pozwala dorosłym na zrozumienie źródeł ich głęboko osadzonych założeń determinujących ich sposób interpretowania świata. Dialog z kolei oznacza możliwość znalezienia porozumienia w procesie społecznego komunikowania się” [11].

Próbując zdefiniować czym właściwie jest uczenie się transformatywne w myśl Autora tej teorii można

przytoczyć słowa polskiej badaczki tej teorii, która pisze, iż „z transformatywnym uczeniem się mamy do czynienia wówczas, kiedy dorosły zaangażuje się w działania, które spowodują, iż dostrzeże on nowy, od dotychczas posiadanego, punkt widzenia świata. Aby uczenie się było w tym znaczeniu transformatywne, uczący się dorosły musi zintegrować dotychczasową i nową perspektywę, albo powiększyć aktualnie posiadaną

o odmienne doświadczenie. To właśnie tę zmianę w postrzeganiu świata (zarówno nowe spojrzeniem, jak i poszerzenie dotychczasowego) Mezirow nazywa transformatywną” [16].

Usiłując ustalić sprecyzować czym jest teoria transformatywnego uczenia się podjęłam próbę ustanowienia pewnego schematu tegoż procesu.

Rys. 1. Proces transformatywnego uczenia się, wg [10].

Mieczysław Malewski prezentując w latach 90. XX wieku teorię Jack'a Mezirowa pisał, że nie da się uczenie człowieka dorosłego odnieść jedynie do edukacji szkolnej czy związane ze studiowaniem książek bądź przypisując proces uczenia się tylko i wyłącznie poprzez bezpośredni kontakt z osobą nauczyciela. „Uczenie się jest integralnym składnikiem życia ludzi i rozgrywa się w naturalnym układzie człowiek-świat. Informacje uzyskiwane z bycia w świecie są nieustannie konfrontowane z informacjami budującymi strukturę życiowego doświadczenia, kierując dialektyczny proces interpretacji generującej nowe znaczenia i nowe sensy. W ten sposób rodzi się wiedza. Nie jest ona kanonem prawd ustanowionych przez autorytety, które to prawdy

trzeba pamięciowo opanować, a następnie bezbłędnie i bezkrytycznie reprodukować. W procesach uczenia się transformacyjnego wiedza jest wytwarzana przez podmiot poznający w naturalnych interakcjach ze światem i innymi ludźmi” [9].

Zatem kończąc rozważania nad teorią uczenia się transformatywnego w kontekście uczenia się osób dorosłych chciałabym podkreślić, że Jack Mezirow jako najważniejsze uznawał doświadczenie człowieka dorosłego, które w toku uczenia się otrzymuje od podmiotu nowe znaczenie. Nadawanie nowych znaczeń dotychczasowym doświadczeniom stanowi sedno tej teorii, a moim odczuciu także fundament dla całej andragogiki.

Bibliografia

1. Czerniawska, O., Dojrzwianie do dorosłości, [w:] T. Wujek (red.) Wprowadzenie do andragogiki, Radom, 1996.
2. Field, J., Lifelong Learning and the New Educational Order, London (za: M. Malewski, Od nauczania do uczenia się. O paradygmatyczne zmianie w andragogice, Wrocław, 2010).
3. Illeris, K., Trzy wymiary uczenia się. Poznawcze, emocjonalne i społeczne ramy uczenia się, Wyd. DSW, Wrocław, 2006.
4. Jarvis, P., Beyond the Learning Society: Globalization and the Moral Imperative of Reflective Social Change, *International Journal of Lifelong Education*, 3 (25), pp. 201-211.
5. Kształcenie dorosłych 2011, GUS.
6. Luber, D., Uczeń dorosły jako podmiot edukacji i wychowania, *Nauczyciel i Szkoła*, 1-2 (42-43), 2009, s. 27-40.
7. Malewski, M., „Dorosłość” - kłopotliwa kategoria andragogiki, *Teraźniejszość-Człowiek-Edukacja*, nr 3 (63), 2013, s. 23-40.

8. Malewski, M., Od nauczania do uczenia się. O paradygmatyczne zmianie w andragogice, Wyd. DSWE, Wrocław, 2010.
9. Malewski, M., Teorie andragogiczne. Metodologia teoretyczności dyscypliny naukowej, Wyd. UW, Wrocław, 1998.
10. Muszyński, M., Wrona, M., Teoria uczenia się egzystencjalnego i transformatywnego. Możliwości wykorzystania wiedzy andragogicznej w praktyce coachingowej, *Coaching Review*, 1, 2014, s. 30-59.
11. Pleskot-Makulska, K., Teoria uczenia się transformatywnego autorstwa Jack'a Mezirowa, *Rocznik Andragogiczny*, 2007, s. 81-96.
12. Skrzypczak, J., Proces kształcenia człowieka dorosłego, [w:]T. Wujek (red) Wprowadzenie do andragogiki, Instytut Technologii Eksploatacji, Warszawa – Radom, 2006, s. 270-307.
13. Szewczuk, W., Psychologia człowieka dorosłego. Wybrane zagadnienia, Wiedza Powszechna, Warszawa, 1961.
14. Turowski, L., Andragogika ogólna, Wyd. Wyższej Szkoły Rolniczo-Pedagogicznej, Siedlce, 1993.
15. Urbańczyk, F., Dydaktyka dorosłych, Ossolineum, Wrocław, 1965.
16. Wrona, M., Transformatywne uczenie się w coachingu, tekst niepublikowany.